№ 141 ՇԱԲԱԹ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 8 **1898** ՇԱԲԱԹ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 8 № 141

ՔՍԱՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվան 6 րուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція „Мшакъ".
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak".
Տէլէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Համակրելի նախաձեռնութիւն.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մշակների ընկերակցութիւնները. Անհատի և մասսայի մասին. Նամակ Վաղարշապատից. Նամակ Երևանից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պատերազմ. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Բանաստեղծը և հերոսը.

ՀԱՄԱԿՐԵԼԻ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԻՒՆ

—

Կարմիր Խաչի ընկերութեան Կիևվի ճիւղը մի համակրելի միտք է յղացել, որ շատերին յանդուգն և անիրագործելի է թվում. Նա իր նախագահի բերանով այս օրերս հրաւէր կարդաց հասարակութեան՝ դրամական նուէրներ տալ՝ Կիևվում իգական բժշկական ինստիտուտ հիմնելու։ Ճիւղը իր ամբողջ յոյսը դրել է Կիևվի նահանգի ազգաբնակութեան հասարակական ինքնագործունէութեան վրա։ «Ցուսանք, ասում է իր հրաւէրի մէջ նախագահը, որ Կիևվի հարուստ շրջաններում, որտեղ մասնաւոր անձինք նուիրել են միլիոններ պօլիտեխնիկական ինստիտուտ և այլ կրթական հաստատութիւններ հիմնելու, որոնք պէտք է նպաստեն արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններին, կը գտնվեն և այնպիսի առատաձեռն նուիրատուներ, որոնք կը ղեկավարվեն աւելի վեհ նպատակով՝ ֆիզիքական և բարոյական օգնութիւն հասցնելու ազգաբնակութեան աղքատ մասսային։

Չէ կարելի խորին համակրութեամբ չողջունել Կարմիր Խաչի ճիւղի նախաձեռնութիւնը՝ ստեղծելու մի հիմնարկութիւն, որի անհրաժեշտութիւնն այնքան պերճախօս փաստերով ապացուցանում է նա իր հրաւէրի մէջ։ Իգական բժշկական կրթութիւնը ոչ միայն տեսականապէս, այլ և գործնականապէս անյետաձգելի պահանջ է դարձել Ռուսաստանի և նրա աղքատ ազգաբնակութեան համար։ Հարիւր երեսուն միլիոն ժողովրդի կէսը, իգական սեռը, մանաւանդ գիւղերում, շատ անգամ մնում է առանց բժշկական օգնութեան լոկ այն պատճառով, որ չէ կամենում դիմել տղամարդ բժիշկներին։ Բացի դրանից բժշկութիւնը մի այնպիսի ասպարէզ է, ուր անհրաժեշտ է անձնազոհութիւն, վերին աստիճանի բարեխղճութիւն, եռանդուն գործունէութիւն, իսկ այդ յատկութիւններով ամենից շատ օժտված են կանայք։ Միւս կողմից, ինչպէս ցոյց են տալիս Կարմիր Խաչի ընկերութեան նախագահի առաջ բերած փաստերը, ամենալաւ դէպքում 10 հազար բնակիչների վրա ընկնում է մի բժիշկ, իսկ շատ անգամ նոյն իսկ 100 հազար բնակիչների վրա՝ մի բժիշկ։ Հազարաւոր օրիորդներ, կանայք ձգտումն են զգում բարձր կրթութիւն ստանալու, բայց չեն կարողանում հասնել իրանց նպատակին բարձր կրթական հաստատութիւններ չը լինելու պատճառով. հետեւաբար, նրանք զրկվում են հնարաւորութիւնից ոչ միայն բարձր կրթութիւն ստանալու, այլ և իրանց սեփական աշխատութեամբ ապրելու և հասարակական գործունէութիւն ցոյց տալու՝ իրանց հայրենիքի և մարդկութեան օգտին։

Եւ դրա պատճառը շատ պարզ է. լայնածաւալ կայսրութեան մէջ իգական բարձր ուսման համար միայն երկու կրթական հաստատութիւն կայ, երկուսն էլ մայրաքաղաքում, ուր կեանքը և պայմանները շատ աննպաստ են երիտասարդ ուսանողուհիների համար,—իգական բարձր կուրսերը և իգական բժշկական ինստիտուտը։ Այդ երկու հաստատութիւններն էլ լի են և, ինչպէս ասում են, ասեղ գցելու տեղ չը կայ նրանց մէջ, թէև համեմատելով աճագին պահանջի հետ, ուսանողուհիների թիւը ոչնչութիւն է ներկայացնում։

Բժշկական օգնութիւնը, կրկնում ենք, մանաւանդ իգական բժշկական օգնութիւնը անհրաժեշտ է, անյետաձգելի է։ Մընում է մի ելք.—չը սպասել կառավարութեան օգնութեան, ամեն բանի մէջ յոյսը չը դնել կառավարութեան վրա, այլ արտայայտել հասարակական ինքնագործունէութիւն, եռանդ և հասարակական ոյժերով գլուխ բերել մի մեծ գործ, որ այնքան օգտակար և անհրաժեշտ է ամբողջ երկրի համար։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿՆԵՐԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Թիֆլիսում, Բագւում, Բաթումում և մեր երկրի ուրիշ նշանաւոր կէտերում, ուր խմբված են մշակներ, գոյութիւն ունեն երկու տեսակ բանուորներ։ Նրանից մի մասը գործում է առանձին առանձին, միւսները միանում են խումբ-խումբ և այնպէս վերցնում են իրանց վրա զանազան գործեր։ Այդ խմբերը և ընկերակցութիւնները առհասարակ շատ պարզ կազմակերպութիւն ունեն և չեն ձեռնարկում բարդ գործերի, վախենալով, որ անկարող կը լինեն հեշտութեամբ հսկել անսովոր և բազդրեալ գործերին և կատարել իրանց պարտաւորութիւնները գոհացուցիչ կերպով։

Մշակների խմբերը կամ ընկերակցութիւնները գոյութիւն ունեն և Ռուսաստանի հիւսիսում և յայտնի են արտել անունով։ Մինչև այժմ արտելները իրաւաբանական ոչ մի իրաւունք չէին վայելում և օրէնսդրութիւնը նրանց բոլորովին անտես էր արել։ Միայն այժմ ֆինանսների մինիստրութիւնը ուշադրութիւն դարձրեց արտելների անորոշ իրաւաբանական վիճակի վրա և վճռեց մշակել յատուկ օրէնսդրութիւն նրանց համար։ Մինիստրութիւնը յայտարարել է իր ծրագիրը և ցանկանում է, որ հմուտ և հեղինակաւոր անձինք յայտնեն իրանց կարծիքները այդ ծրագրի մասին, որպէս զի կարևոր ցուցումները նկատողութեան առնվեն վերջնական որոշումների ժամանակ։ Ծանօթանանք այդ ծրագրի գլխաւոր կէտերի հետ։

Մշակների ընկերակցութիւնները կազմվում են այնպիսի անձերից, որոնք մասնակցում են իրանց անձնական աշխատանքով և ընդունում են փոխադարձ պատասխանատուութեան պարտաւորութիւն։ Ընկերակցութիւնները կարող են կազմվել կամ գրաւոր պայմանով, կամ յատուկ կանոնադրութեամբ և կամ վերջապէս բերանացի՝ տեղական սովորութեան համաձայն։ Ընկերակցութիւններին թոյլ է տրվում ունենալ ընդհանուր սեփականութիւն, անշարժ կալուածքներ, արհեստանոցներ, գործարաններ և առևտրական հիմնարկութիւններ։ Ընկերակցութեան անդամներ կարող են լինել երկու սեռի անձինք՝ թէ տղամարդիկ և թէ կանայք։

Մշակների ընկերակցութիւնների հիմքը կազմում է անդամակիցների սեփական աշխատանքը. այդ պատճառով վարձով մշակներ այնտեղ կարող են գործածվել միայն բացառիկ դէպքերում, օրինակ, երբ նրանց աշխատանքը վերաբերում է յատուկ մասնագիտութեան և ընկերակցութեան անդամներին բոլորովին անծանօթ արհեստի։ Այդ դէպքերը պէտք է որոշակի նշանակված լինեն կանոնադրութեան կամ պայմանաթղթի մէջ։ Ընկերակցութիւնների մէջ կարող են ընդունվել և անչափահասներ, որոնք պատասխանատու են միայն իրանց անդամավճարով և իրաւունք չունին խառնվել ընկերակցութեան վարչական գործերի մէջ։ Ընկերակցութիւնների անդամների թիւը անսահման է։

ԱՆՀԱՏԻ ԵՒ ՄԱՍՍԱՅԻ ՄԱՍԻՆ

(Նամակ Խմբագրութեան)

—

Գաւառական մի ճոռոմաբան, որ մեծ փափագ ունէր հռետորի հռչակ ստանալու, մի անգամ անբիծնից հասարակութիւնը իր տափակ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ ԵՒ ՀԵՐՈՍԸ

(Իրլանդական սարսափների հարիւրամեակի առթիւ)

II

Թոմաս Մուրը ծնվել է Դուբլինում 1779 թւին։ Նրա պատանեկական տարիները երջանիկ կերպով անցան ընտանիքի գրկում։ Նրա հայրը մի մանր գինեվաճառ էր ու ազնիւ մարդ, իսկ մայրը բարի ու խելահաս կին և ջերմ կաթօլիկ։ Մանկութեան առաջին տարիներից նա արտասովոր շնորհալի և տաղանդաւոր տղայի տպաւորութիւն էր գործում։ Լաւ կարդում էր բանաստեղծական գրուածքներ, խաղում էր կատակերգական դերեր, ոտանաւորներ էր գրում և երգում էր չափից վեր դուրեկան ձայնով, որ նա պահպանեց մինչև իր մահը։ Նրա մանկութեան ինքնագիր նկարագրութիւնը կարդալիս մարդ շարունակ զգում է, թէ ինչքան վաղ է սկսել արտայայտվել նրա ինքնօրինակ գեղարւեստական բնաւորութիւնը, որ յանպատրաստից բանաստեղծողի և խնկական քնարերգչի բնաւորութիւն էր։ Նա օժտված էր՝ իր երկերի մէջ երգի խօսքերը և երաժշտութիւնն ի մի ձուլելու ընդունակութեամբ և դրա հետ միասին դերասանի ու երգչի ձիրքով—շլացնել լսողներին կատարման վարպետութեամբ։ Նրա հասակը միջակից շատ ցած էր, գլուխը պատած էր չագանակագոյն խոպոպներով, և երբ նա դեռ երեխայ էր, նման էր փոքրիկ Կուպիդօնի։ Ճակատը մեծ էր, փայլուն և այն աստիճան գրաւիչ, որ պէտք է հիացնելիս լինէր գանգաբաններին։ Նա թուխ աչքեր ունէր և այնպիսի գեղեցիկ աչքեր, ինչպիսի աչքեր, Լէյդ Գոռնի ասելով, մարդ կուզի տեսնել գլուխը զարդարող խաղողաւերև պսակի տակից։ Բերանը զուարթ էր և ժպտուն փոսորակներով. քիթը մի քիչ ծայրացից էր, զգայական և բնուրոյն դրոշմով,—կարծես թէ հոտ էր քաշում տօնօրեայ ճաշից կամ պղպջուն պարտէզից։ Բայց ընդհանուր առմամբ այդ փոքրիկ մարդը ժիր և գործունեայ բնաւորութեան տպաւորութիւն էր գործում, կարծես նա միանգամայն ընդունակ լինէր հին իրլանդացիների պէս մասնակցել հրոսակային կռիւներում։ Նա միշտ սաստիկ պատւասէր էր և երիտասարդ հասակում այնքան տաքարիւն, որ մենամարտի կանչեց իր գրուածքների առաջին քննադատ Ջէֆֆրէյին, իսկ յետոյ նոյնպէս և Բայրընին,—վերջինին այն պատճառով, որ իր «Անգլիական բարդեր» երգիծաբանութեան մէջ ծաղրի էր ենթարկել առանց արիւնհեղութեան անցած առաջին մենամարտը։

Չը նայելով Մուրի արիւնի մէջ եղած այդ ռազմասիրական տարրին, շատ հաւանական է, որ նա իբրև բանաստեղծ երբէք չը բարձրանար իր ռէմպէրամենտին համապատասխանող՝ ախորժելի անակրէօնական ոտանաւորներ յօրինողի դերից, եթէ նրան շրջապատող իրականութիւնը այն աստիճան լուրջ ու ցնցող չը լինէր, եթէ նա միշտ իր աչքի առջև չը տեսնէր ճընշումն ու բռնութիւն։ Բայց նրան վիճակված էր կատարել իր հայրենիքի համար աւելի, քան կատարել էր որ և է ուրիշը. նրան վիճակված էր անմահ բանաստեղծութեամբ և երաժշտութեամբ յաւէրժացնել իր հայրենիքի փառաւոր անունները, փշատակները և տանջանքները, նրա որդիների ու աղջիկների լաւագոյն յատկութիւնները և այն զարհուրելի եղեռնագործութիւնը, որին զոհ դարձաւ նա։

Տասնուհինգ տարեկան հասակում ապագայ հռչակաւոր բանաստեղծը մտաւ Դուբլինի համալսարանը, որի պատերի մէջ էլ մուտք էր գործել՝ ամբողջ Իրլանդիան տողորել սկսած քաղաքական շարժումը։ Այդտեղ բոլոր ուսանողների, նոյնպէս և պրօֆէսօրների ուշադրութիւնը սաստիկ գրաւել էր այն ժամանակ մի պատանի, որին սպասում էր մեծ և տխուր ապագայ,—վերոյիշեալ Ռօբէրտ Էմմէտը, որ, չը նայելով իր 16 տարեկան հասակին, արդէն կարողացել էր հռչակ վաստակել փայլուն ուսումնական (մաթեմատիկային և ֆիզիկային վերաբերեալ) աշխատութիւններով, աչքի ընկնող քաղաքական պերճախօսութեամբ և զգացմունքների հայրենասիրական վսեմութեամբ։ Նրա՝ «Պատմաբանական ընկերութեան» ժողովարանում արտասանած ճառերը խոր տպաւորութիւն գործեցին Մուրի վրա, որ նման էր նրան, բայց աւելի փափուկ բնաւորութեամբ և աւելի քիչ զարգացած։ Թէև Մուրին զգուշացնում էին, որ Էմմէտի հետ չերևայ փողոցներում, բայց նա շուտով զգաց, որ անկեղծ յարգանքը և սրտագին սէրը անդիմադրելի կերպով գրաւում են իրան դէպի այդ մարդը։ Եւ այդ զարմանալի չէր ամենևին։ Այդ՝ Իրլանդիայի պատանի ազգային հերոսն էր, որի հետ ճանապարհին իր երիտասարդութեան առաջին տարիներում հանդիպել էր Իրլանդիայի պատանի բանաստեղծը։ Նրանցից ոչ մէկը չէր նախատեսում այն ժամանակ միւսի մեծութիւնը, բայց հանճարեղ մտածող մարդկանից դէպի իրար գրաւող բնազդը միացրեց նրանց շատ աւելի վաղ, քան այն րօպէն, երբ բանաստեղծը օծվեց հերոսից։ «Եթէ ինձ հարցնէին, ասում է Մուրը, թէ իմ ճանաչած բոլոր մարդկանցից ում մէջ են, իմ կարծիքով, միացած ամենահարուստ ձիրքերը ամենամեծ բարոյական վեհութեան հետ, ես առանց երկար մտածելու Ռօբէրտ Էմմէտի անունը կը տայի»։

Ռօբէրտ Էմմէտը ծնվել է 1780 թւին։ Նրա մեծ եղբայրը՝ Թօմասը 1798 թւի յեղափոխական շարժման գլխաւոր պարագլուխներից մէկն էր։ Երբ այդ շարժումն անյաջող ելք ունեցաւ, Թօմասին բանտարկեցին և մի փոքր յետոյ աքսորեցին հայրենիքից։ Ռօբէրտը գնաց մեծ եղբօր շաւղով։ Պատանեկութեան առաջին օրերից նա ատում էր անգլիացի բռնակալներին և սիրում իրլանդացի նահատակներին։ Դեռ երեխայ հասակում նա ցոյց տուեց իր բնաւորութեան արտասովոր ոյժը, որից կարելի էր գուշակել հոգու այն վեհութիւնը, որով նա զարմացնելու էր բոլորին պատանի ժամանակ։

Նա տասներկու տարեկան էր դեռ, բայց արդէն մեծ սիրով ուսումնասիրում էր մաթեմատիկա և քիմիա *)։ Մի անգամ ինչ որ քիմիական փորձերից անմիջապէս յետոյ նա սկսեց վճռել մի չափազանց դժուար մաթեմատիկական խնդիր և ուշքամոլոր ձեռքը բերանը տանելով թունաւորեց իրան մնդիկի սուբլիմատով, որ մի փոքր առաջ գործ էր ածել փորձերի ժամանակ։ Այն սարսափելի ցաւերը, որ նա իսկոյն սկսեց զգալ, պարզ ցոյց էին տալիս, թէ որքան մեծ է սպառնացող վտանգը։ Վախենալով, սակայն, որ այնուհետև կարգելեն նրան պարապել այդքան վտանգաւոր փորձերով, նա ոչ մի աղմուկ չը հանեց, այլ սուս ու փուս իջաւ ներքև հօր գրադարանը, համագիտական բառարանում գտաւ «թոյն» խօսքը, կարդաց այնտեղ, որ այդ դէպքում խորհուրդ է տրվում իբրև դեղթափ գործածել ջրում լուծած կաւիճ, յիշեց, որ մի կտոր կաւիճ էր տեսել կառքերի սրահում, կոտրեց սրահի կողպած դռան փականքը, վերցրեց կաւիճը, լուծեց ջրի մէջ, խմեց ու յետոյ հանգիստ սրտով նորից սկսեց վճռել մաթեմատիկական խնդիրը։ Հետևեալ օրը նախաճաշի ժամանակ նրա դաստիարակը նկատեց, որ դէմքն այնքան փոխված է, որ մարդ դժուար է ճանաչում նրան. այն ժամանակ Էմմէտը խոստովանեց, որ ամբողջ գիշեր սաստիկ տանջվել էր, բայց աւելացրեց, թէ անքնութիւնը գոնէ այն օգուտն էր տուել նրան, որ կարողացել էր լուծել խնդիրը։ Այդպիսի քաջ սիրտ ունեցող և ամենամեծ վտանգից գլուխ չը կորցնող երեխային վիճակված էր անշուշտ չափահաս ժամանակ օրինակ լինել ուրիշների համար։

Այդպիսի օրինակ էր Ռօբէրտը ամենից ա-

*) Madden: United Irichmen, their lives and times.

փիլիսոփայութիւններով հիացնելիս՝ ասաց. «Նա հանճար է (գովում էր մի մարդու, որ երբեմն մեծ ժողովրդականութիւն ունէր, իսկ այժմ ընկել է ժողովրդի աչքում), իսկ ժողովուրդը կրիտիկայից զուրկ, ընկած մասսա է. ուրեմն ինչպէս կարող է այդ մասսան Նրան յարգել, քանի որ Նրան չէ կարող հասկանալ:» Եւ շեշտելով աւելացրեց՝ «որ հանճարները ծնվում են միայն ժողովրդի անկման ժամանակ:»

Եթէ շարունակենք դատել այդ տեսակ լօգիկայով՝ կը գանք այն եզրակացութեան, որ ինչքան ժողովուրդը, մասսան ընկած դրութեան մէջ է, այնքան մեծ և թւով շատ հանճարներ են ծնվում: Այսինքն Շէքսպիրներին և Նիւտոններին և այլն, պիտի որոնենք ոչ թէ անգլիական ցեղի՝ այլ զուլուսների մէջ: Այլ ես անհատ-հանճարը իր ժամանակակից մասսայի, իր դարի արտադրութիւն չէ: Ցանկացաւ մի անհատ բարձրանալ ընդհանուր մակերևոյթից, որքան կամենում է, և արաւ. ամբողջ դարերով շուտ ծնվեց քան թէ պիտի ծնվէր. տարբերվեց իր ժողովրդից ֆիզիքական ու հոգեկան կազմուածքով, առանց ուշադրութիւն դարձնելու ժառանգականութեան օրէնքներին, որը ոչ մի անհատի հեռու չի թողնում իր ժողովրդի մասսայական առանձնայատկութիւններից: Զէ՞ք հաւատում հրաշքների, բայց անհատ-հանճարը հրաշագործ է եղել. օրինակ՝ ժողովուրդը մի մեծ ցաւ ունի. գերբնական ոյժի շնորհիւ պիտի ծնվի մի հանճար, որ զգայ այդ ցաւը, Նրա արտայայտողը դառնայ և միջոցներ որոնի Նրան դարմանելու համար: Իսկ մասսան: Նա բութ է, Նա ոչինչ չէ զգում: Ունի ցաւ, բայց չի զգում և տրամադրութիւն էլ չունի իր ցաւը դարմանելու: Այն ժամանակ, բացատրեցէք մեզ խնդրում ենք, ինչու մինչև այժմ երկրագնտի երեսին վերջ չի դրվել օրգանական կեանքին, եթէ կոլլեկտիվ սօցիալական մարմինը տնքում է իր ցաւերի տակ և չի ցոյց տալիս տրամադրութիւն այդ ցաւերից ազատվելու: Բայց գուցէ դուք այդ ցաւերը առաջին ձևական արտայայտողին, հարցը ամենից շուտ բարձրացնողին անհատ-հանճարի անունն էք տալիս: Ուրեմն ինչպէս կը կամենայիք, որ ամբողջ մասսան, ժողովուրդը միաբերան գոռար: Մասսան բութ չէ, կրիտիկայից զուրկ մի մարմին չէ. տարբերեցէք փիլիսոփայութեան այն վէճերը, որոնք ճշմարտութեան կրիտերիին էին վերաբերում: Որքան նշանակութիւն են տալիս գիտութիւնը և փիլիսոփայութիւնը՝ ժողովրդի առողջ դատողութեան:

Մասսան անզգայ էլ չէ: Նա զգում է իր ցաւերը, ցոյց է տալիս տրամադրութիւն այդ ցաւերը դարմանելու, առաջադիմելու, կատարելագործվելու: Հակառակը պնդել՝ կը նշանակէ բացասել էվօլիւցիան: Մարդկութիւնն առաջադիմում է և եթէ առաջադիմութեան հոսանքում, ինչպէս մի ովկիանոսի հոսանքում, մի քանի կաթիլներ առաջ են գնում, առանց ի հարկէ, միացած ջրի, մասսայից կտրվելու, դա չի նշանակում թէ, եթէ մի քանի անհատիկ կաթիլներ առաջ չը գնային, ամբողջ հոսանքի տրամադրութիւնը չէր քշի Նրանց տեղ միւսներին: Մինչ այդքան խախուտ և անզօր է էվօլիւցիան: Ապա ուրեմն ինչու չէ ուզում պ. Լէօն հաւատալ («Մշակի» № 108), որ «եթէ այն ժամանակ Մատթէոս Իզմիրլեանը չը լինէր, ապա, մասսան ժամանակամիջոցը, հանգամանքները ի մի ձուլված Կիրակոս Իզմիրլեանի ձեռքից բռնած կը բերէին և կը բազմեցնէին Պօլսի պատրիարքական աթոռի վրա»: Պ. Լէօն չէ հաւատում այդ բանին և առաջ է բերում Գլադստօնի օրինակը: Բայց մի՞թէ մասսան, ժամանակամիջոցը և հանգամանքները չէին, որ Գլադստօնին առաջ մղեցին: Ինչու համար պիտի արծարծէին Իրլանդիայի հարցը, եթէ այնտեղի ժողովուրդն իրան երջանիկ զգար գոյութիւն ունեցող պայմաններում: Ժողովուրդն զգում էր իր կացութեան ծանրութիւնը և տրտնջում էր դրա դէմ: Շնորհակալութիւն յայտնեցէք Գլադստօններին, որ Նրանք այդ խուլ տրտունջը լսելի են դարձնում: Բայց մի՞ք մոռանայ մի և նոյն ժամանակ և այն, որ այդ տրտունջը վաղ թէ ուշ պիտի լսելի դառնար դետերմինիստական անհրաժեշտութեամբ—similia similibus curantur...

Անշուշտ պ. Լէօն գիտէ, որ սօցիալական երևոյթները պատահականութեան արդիւնք չեն: Գտնում են, օրինակ, որ ոչ թէ միայն անձնասպանութիւնը առհասարակ, այլ և որոշ գործիքներով կատարված անձնասպանութեան դէպքերը ենթարկվում են յայտնի օրէնքների. ապա ինչու պիտի զանազան հարցերի արծարծվելը կամ Նրանց արծարծողների երևան գալը պատահականութեամբ բացատրենք: Ուրեմն այն ինչ գործօններ են, որ Նրանց առաջ են բերում...

Անհատի և մասսայի վերաբերեալ խնդիրները մինչև օրս էլ վիճելի է գիտութեան համար. դա հին առակ է, մարդու մարմնի անդամների այն վէճը, երբ դժուար է վճռել կողմերին բաւարարութիւն տալ: Բայց եթէ այդպիսի վէճերի ժամանակ կարելի լինի այս կամ այն կողմին առաւելութիւն տալ, անշուշտ այդ առաւելութիւնը պիտի թեքվի դէպի մասսան: Բաւական է, որ ի մի ձուլվեն ժամանակամիջոցը, հանգամանքները և այլն, որպէս զի մարմինը (մասսան), եթէ Նա դեռ չէ կորցրել իր կենսունակութիւնը, հիդրայի Նման մի կտրված գլխի տեղ մի քանիսը արտադրի...

Ալէքսանդր Տէրտէրեանց

ՆԱՄԱԿ ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ

Յուլիսի 25-ին

Ջրի պակասութիւնը օր օրի վրա աւելի զգալի է դառնում և միանգամայն յուսահատեցնում մեր գիւղացիներին: «Ջուր չը կայ», գոչում է միաբերան Էջմիածնի գաւառի ամբողջ ազգաբնակութիւնը և խումբ-խումբ դիմում Երևան կամ Վաղարշապատ՝ իր չորացած արտերի համար ջուր խնդրելու: Լաւ են և տէրերից չեն շարժվում միայն այն գիւղացիները, որոնք, բախտ ունենալով «ջրվլխում» բնակութիւն հաստատելու,—թէև ամեն մի գիւղի համար գործադրելի ջրի քանակութիւնը չափված է և որոշված օրէնքով,—այնու ամենայնիւ ամեն ժամանակ ազատ կարողանում են օգտվել իրանց առաջից քչքչալէն անցնող ջրից, որքան և կամենում են, առանց մտածելու, որ իրանցից Ներքև տարածված տասնեակ գիւղեր գլուխ են կոտրում ջրի համար, մինչև կարողանում են մի արտ բամբակ կամ մի տախտակ այգի ջրել: Իսկ մեր ջրերի վրա հսկող միրաբի «չլէնները», որոնք ստանում են ժողովրդից բաւականաչափ ռոճիկ, աւելի իրանց վրա են մտածում, քան գիւղացու: Ամառվան այսպիսի ժամանակ, երբ տաքութիւնն անցնում է 48—50 աստիճանից, երբ ջուրն է միակ կեանք տուողը բուսականութեան, այն բուսականութեան, որից կախված է գիւղացու լինելն ու չը լինելը, գիւղացին՝ և՛ գազան է, և՛ խեղճ, մոլորված ոչխար: Նա գազան է իր հարևանի, իր Նման մի գիւղացու առաջ և քանի որ շունչը բերանումն է, Նա թոյլ չի տայ ոչ մի կերպ մի կաթիլ ջուր տալ մէկին, նոյն իսկ իր ամենամօտ բարեկամին... Սակայն նոյն գազանը վայրկենաբար մի խեղճ, մոլորված ոչխար է դառնում, երբ Նրա առաջ կանգնած է միրաբը, ջրի «չլէնը», ջրաբաժանը կամ մինչև անգամ վերջինիս վերջին ծառան: Այստեղ գիւղացու թևերը թուլանում են, Նրա լեզուն պապանձվում է և չլէնը ծռած լսում է խոնարհութեամբ, ինչ որ հրամայում են իրան: Բացի միրաբից և ջրի «չլէններից», որոնց ընտրում է ամբողջ մի գաւառի ազգաբնակութիւնը կամ Նրա մի մասը ձայների բազմութեամբ, մենք ակնարկեցինք և ջրբաժանին, որին իրաւունք է տրվում միայն կառավարել մի գիւղի ջուրը և որը, թէև պէտք է ընտրվի նոյնպէս նոյն գիւղի բնակիչների ձայների մեծամասնութեամբ, սակայն ժողովրդի այդ իրաւունքը համարեա թէ միշտ սահմանափակվում է զանազան իշխանաւորների և մեծաւորների ազդեցութեամբ և ընտրվում է ոչ թէ գիւղացու ցանկացած անձնաւորութիւնը, այլ վերջինների առաջարկածը: Այսպիսի մի դէպք տեղի ունեցաւ Վաղարշապատում: Գիւղացիները միաձայն ընտրում են իրանց համար մի ջրբաժան, սակայն սա չէ հաստատվում, իսկ սրա տեղ հաստատվում է մի ուրիշը, ընտրված միայն 60—70 ձայնով, որը և մտնում է իր պաշտօնի մէջ: Ժողովուրդը խոնարհութեամբ տանում է այդ ապօրինի հաստատութիւնը, յուսալով, որ իրանից աւելի «խելօքների» ընտրածը արդարութեամբ կը կատարի իր պարտականութիւնը. սակայն անցնում են օրեր և շաբաթներ, ջուրն սկսում է օր օրի վրա պակասել, բամբակը չորանալ, այգին թառամել... Եւ գիւղացին յուսահատված դիմում է Երևան և պահանջում փոխել ջրբաժանին, որը և փոխվում է. բայց ինչ օգուտ, երբ արտերը և այգիները չորացել են, երբ գիւղացու միակ յոյսն ու ապաւէնը կիսով չափ ոչնչացած է:

Ա. Օհանջանեան

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՑ

Օգոստոսի 1-ին

Այս օրերս առիթ Ներկայացաւ կրկին համոզվելու, որ շնորհիւ ձեռք մեկնելու արհեստին՝ մեր քահանաներն այնքան ագահացել են, որ միանգամայն սաղում է հասարակ ժողովրդի հետևեալ առածը՝ «սար ու ձոր տէրտէրի փոր»: Այս քանի օրերս մեռաւ մի հարուստ այրի կին՝ տիկին Սանահեան: Նրա յուղարկաւորութեան և թաղման Ներկայ լինելու հրաւիրված էին քաղաքի բոլոր քահանաները, ինչպէս ընդունված է այդ այստեղի հարուստների շրջանում: Թաղումից յետոյ ոչ-ծխական քահանաները, թւով 10 թէ 12, ստանում են ծրարով 2-ական րուբլի: Քիչ համարելով 2 րուբլին, ինչ էք կարծում, ինչ են որոշում անել մեր քաջ քահանաները. մի բաւական վիրաւորական թղթով վերադարձնում են բոլորը միասին փողերը, իրանց կրած Նեղութիւնը 2 րուբլուց, ի հարկէ, թանկ գնահատելով: «Արեգակի տակ տանջվել ենք ժամերով» ասում են քահանաները Նամակի մէջ: Ճիշտ է միանգամայն. իւրաքանչիւր ոք կը համոզվի այդ բանի մէջ, եթէ հետևի մեր կրօնական արարողութիւններին: Աղքատների վրա չեն կատարվում այն բոլոր ծէսերը, ինչ որ հարուստներին: Նախկին, բոլորի համար տրված ծէսը, շնորհիւ մեր այժմեան քահանաների, այժմ որոշ «նօրմա» են ընդունել՝ համապատասխան մեռնողի կամ պսակվողի հարստութեան չափին: Եթէ հարուստ է՝ ծէսն էլ ընդարձակ է կատարվում, իսկ եթէ աղքատ է՝ ծէսն էլ կրճատ: Չէ՞ որ հարուստը շատ է վճարում, իսկ աղքատը քիչ: Բայց այս անգամ մեր քահանաները խիստ սխալվեցին ի-

---

առաջ և գլխաւորապէս Թոմաս Մուրի համար: Հէնց որ շօշափվում էին Նրա զգացմունքները գրգռող լարերը, այն պարզութիւնը և մշտահաւասար անդորրութիւնը, որոնցով համակված էր Նրա ամբողջ էութիւնը և որոնց հետ միացած էր ամենանրբազգաց ուշադրութիւն դէպի ուրիշները,—իսկոյն տեղի էին տալիս այնպիսի մտաւոր գերազանցութեան, որ չէր կարող չը թովել զարգացող բանաստեղծին: «Երկու առանձին մարդիկ, ասում է Մուրը, չեն կարող աւելի տարբեր լինել իրարից, քան այդ երիտասարդը՝ Նախ քան վեր կենալը ճառասելու համար և վեր կենալուց յետոյ: Նրա հայեացքը, որ մի քանի րոպէ առաջ թվում էր յոգնած և գրեթէ անկենդան, յանկարծ սկսում էր փայլել Նրա ձիրքերի բոլոր զօրութեամբ: Այն ժամանակ Նրա դէմքը, Նրա շարժումները և ամբողջ կերպարանքը ոգևորված բնաւորութիւն էին ստանում: Նրա պերճախօսութեան մասին ես կարող եմ դատել միմիայն երիտասարդական յիշողութիւններիս հիման վրա, բայց ես այնուհետև չեմ լսել երբէք ոչ մի ճառ, որ կրէր իր վրա աւելի վսեմ կամ աւելի ազնիւ դրոշմ»: Մուրը ասում է և այն, որ Էմմէտը գերազանցում էր բոլոր իրան շրջապատողներին ոչ միայն իր զարգացմամբ և պերճախօսութեամբ, այլ և նոյնքան իր կեանքի անբիծ մաքրութեամբ և իր բնաւորութեան մեղմութեամբ ու քաղցրութեամբ: Երբ 1797 թ. իրլանդացոց պարագլուխ Օ՚ Կօննօրը և Էմմէտ եղբայրները մի քանի ուրիշ մասնակիցների հետ հիմնեցին «The Press» լրագիրը, Մուրի մէջ սաստիկ ցանկութիւն ծագեց տեսնել իր մուսայի արտադրութիւններից մի քանիսը տպված այդ տարածված ազգասիրական թերթի էջերում: Բայց մօր անընդհատ և, պէտք է ասել, ոչ անհիմն երկիւղները ստիպեցին Նրան յետ կենալ այդպիսի փորձերից, որոնք կարող էին վտանգել խեղճ կնոջը, և այդ պատճառով Նա վճռեց սկսել իր գրական գործունէութիւնը անստորագիր գրուածներով: Նա ուղարկեց այդ թերթին մի ոտանաւոր, որ անցաւ առանց արգելքի, ոչ ոքի կողմից ուշադրութիւն չը դարձնելով իր վրա: Դրանից յետոյ Նա դողդոջուն ձեռքով գրեց պօստարկղը մի Նամակ «Trinity College-ի ուսանողներին», որ, իր ասելով, սաստիկ համեմված էր «պետական դաւաճանութեամբ» և պարունակում էր կծու երգիծանք Կէստլրիի դէմ, որ այնուհետև իր կեանքի ամբողջ ընթացքում անդադար նշանակէտ էր ծառայում Մուրի սրախօսութեան համար: «Ես հաւատացած չէի, ասում է Մուրը, թէ Նամակս կը տպվի, բայց հետևեալ օրը երեկոյեան, երբ ես, Նստած ըստ սովորականին կրակարանի առաջ, բաց արի լրագիրը, որպէս զի կարդայի ծնողներիս համար, իսկոյն աչքովս ընկաւ Նամակս, որ տպված էր թերթի սկզբում:» Ներքին յուզումը զսպելով և Նամակը կարդալուց յետոյ, Նա գոհունակութիւն ունեցաւ գովասանքներ լսել ծնողների բերանից, որոնք սակայն չափազանց համարձակ էին գտնում Նամակի ոճը: Բայց հետևեալ օրը առաւօտեան այցելութեան եկաւ Մուրի մօտ Էդուարդ Հըդսընը, միակը Նրա բարեկամներից, որին յայտնի էր գաղտնիքը, և խորհրդալի հայեացքով հարցրեց.—«Ի՞նչպէս էր, տեսա՞ր...»—«Թոմաս, Նամակը քո գրածն է», բացականչեց մայրը և, ինչ ասել կուզի, Նորանոր յորդորներ կարդաց Նրան, որպէս զի զգոյշ պահի իրան:

«Դրանից մի քանի օր յետոյ,—պատմում է Մուրը,—ես ու Էմմէտը գնացինք կատարելու մեր սովորական հեռաւոր զբօսանքներից մէկը: Խօսք ընկաւ այդ Նամակի մասին և ես խոստովանեցի, որ իմ գրածն է: Այն ժամանակ Էմմէտը՝ այն գրեթէ կանացի քնքշութեամբ, որ յաճախ պատահում է եռանդուն բնաւորութեան տէր մարդկանց մէջ, ասաց ինձ, թէ ինքը համակրում է Նամակի բովանդակութեանը, բայց միւս կողմից ցաւում է տեսնելով, թէ ինչպէս Նա դարձնում է ուսանողների քաղաքական ձգտումների վրա ընդհանուրի ուշադրութիւնը, որ կարող է վտանգաւոր լինել. որովհետև եթէ իշխանութիւնը հետամուտ լինի, կարող է արգելքներ յարուցանել այն գաղափարների տարածվելու դէմ, որոնք երկուսիս կարծիքով էլ համակրելի էին և այժմ առանց աղմուկի մուտք էին գործում մեր ընկերների շրջանը: Ես շատ ջահէլ էի այն ժամանակ, բայց ինձ չէր կարող չը հիացնել Նրա այդ աստիճան լուրջ հայեացքը այն բանի մասին, թէ մարդ ինչպէս պէտք է պահի իրան այդպիսի հանգամանքներում և այդպիսի ժամանակ,—այն միտքը, թէ մարդ չը պէտք է խօսի կամ գրի իր դիտաւորութիւնների մասին, այլ միայն պէտք է գործի: Ես չեմ յիշում ոչ մի դէպք դրանից առաջ, որ Նա ինձ հետ խօսելիս յիշատակած լինէր Միացեալ Իրլանդացիների գաղտնի ընկերութեան գոյութեան մասին, և լաւ միտս է, որ Նա ոչ այդ ժամանակ, ոչ էլ երբ և իցէ այնուհետև չի առաջարկել ինձ մտնել այդ ընկերութեան մէջ. այդ լռութիւնը ես բացատրում եմ այն բանով, որ Նրան յայտնի էր, թէ ինչ երկչոտ հոգատարութեամբ հետևում էին ինձ մերոնք... Նա ամեն կողմից մի ազնիւ էակ էր, օժտված նոյնչափ ճոխ երևակայութեամբ ու սրտի քնքշութեամբ, որչափ և այրական անվեհերութեամբ»:

Անկասկածելի է, որ Էմմէտը, ինչքան էլ սրտանց սիրելիս լինէր Մուրին, այնու ամենայնիւ լաւ հասկանում էր, որ իր բարեկամը այն մետաղից չէր ձուլված, որից ստացվում են՝ յեղափոխութեան մէջ իրանց ապագան ու կեանքը վտանգելու պատրաստ մարդիկ: Բայց Նա շատ բան էր սպասում պատանի բանաստեղծից և յաճախ այցելում էր Նրան. Նա անշուշտ Նկատում էր, թէ ինչպիսի Նուրբ և զօրեղ արձագանք էին գտնում իր իղձերն ու գաղափարները այն տաւիղի մէջ, որ կրում էր իր սրտում Թոմաս Մուրը: Նա սովորաբար Նստում էր Մուրի կողքին, երբ սա դաշնահարում էր Բեօնտինգի ժողոված իրլանդական մեղեդիները, և Մուրը մինչև ծերութեան օրերը յիշում էր, թէ ինչպէս մի անգամ Ռօբէրտ Էմմէտը Նրա Նուագած «Let Erin remember the day» (Թող Իրլանդիան յիշի այն օրը) մեղեդին լսելուց յետոյ ոգևորված բացականչեց.—«Ախ, եթէ գլուխ կանգնած լինէի քսան հազար մարդկանց, որոնք պատրաստ լինէին առաջ խաղալ այդ մեղեդիի հնչակցութեամբ»:

Այդ 1797 թիւն էր, իրլանդական մեծ դաւադրութեան բացվելուց քիչ առաջ: Այնուհետև սկսվեց վրէժխնդրութեան շրջանը իր բոլոր սարսափներով: Դաւադրութեան բացվելու առաջին հետևանքներից մէկն եղաւ կատարեալ ինկվիզիցիայի Ներմուծումը համալսարանական պատերի մէջ: Ուսանողներին մի առ մի կանչում էին և հարցուփորձի ենթարկում: Նրանցից մեծ մասին կամ շատ քիչ էին յայտնի կամ ամենևին յայտնի չէին ապստամբութեան պարագլուխների դիտաւորութիւնները. միմիայն մի քանիսի (Նրանց թւում և Ռօբէրտ Էմմէտի) անյայտանալը ցոյց տուեց, թէ որքան մօտիկից ծանօթ էր բացված դաւադրութեան հետ այդ սակաւաթիւ ուսանողական խումբը: Այն մեռելային լռութիւնը, որ ամեն օր իբրև պատասխան էր ծառայում անյայտացած ուսանողների անուանական կոչին, ցնցող տպաւորութիւն գործեց Մուրի վրա:

Ինչ վերաբերում է իրան, Մուրին, Նա հարցուփորձի ժամանակ պահեց իրան իբրև ազնիւ երիտասարդ. Նա յայտնեց ամենքի վրա սարսափ գցող լօրդ Ֆիցգիբբօնին, թէ պատրաստ է տալ իրանից պահանջվող երդումը՝ միմիայն այն պայմանով, որ չի պատասխանի ոչ մի հարցի, եթէ իր շնորհիւ կարող է վնասվել ընկերներից որ և է մէկը,—և անվեհեր կերպով տարաւ Ֆիցգիբբօնի բուռն զայրոյթի արտայայտութիւնները: Սակայն Նրան շուտով ազատութիւն տուեցին, որովհետև Միացեալ Իրլանդացիների ընկերութեան անդամ չէր և յիրաւի ոչինչ չը գիտէր այդ կազմակերպութեան ծրագիրների մասին:

Տ. Յովհաննիսեան

բանց հաշվի մէջ։ Հարստութիւնը հետևապէս ստանալիքը ի նկատի առնելով՝ տիկին Սանասեանի Թաղման ծէսը կատարեցին ամենաընդարձակ «նորմով», այն էլ արեգակի «կիզիչ ճառագայթների տակ», ինչպէս իրանք են վկայում, և յանկարծ 4—5 րուբլիանոց ծէսի համար ստանում են 2 րուբլի։ Եւ հէնց այդտեղից ծագում է սակարկութեան միտքը, և մեր քահանաները 2 րուբլին չեն ընդունում։ Սրանից աւելի էլ ինչ կարող էիք սպասել, ծէսերի մէջ որոշ «նորմա» և աջհամբոյրի մէջ «սակարկութիւն»։ Ահա այն առաջադիմական քայլը, որ անում է մեր հոգևորականութիւնը։ Քահանաների այս վարմունքը մի դաս է այն մարդկանց համար, որոնք մեռնողի հոգու հանգստութեան համար բաւական չեն գտնում մի քահանայի աղօթքը։

Փ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Մեզ հաղորդում են, որ համաձայն բ ա ր ձ ր ա գ ո յ ն Թոյլտւութեան, մի քանի դպրոցական վարչութիւններ՝ գանգատ են ներկայացրել՝ ուսումնարանական իշխանութեան դէմ, հայոց եկեղեցական-ծխական ՝դպրոցների շինութիւնների և գոյքերի վերաբերմամբ։

—

Հրաւիրում ենք հայոց Վեհարանի ուշադրութիւնը «Մշակի» անցեալ համարում Էջմիածնից հաղորդած լուրի վրա։ Էջմիածնի չուրջը տիրում է սոսկալի երաշտ, և այդ դէպքում փոխանակ օգնութեան հասնելու ժողովրդին՝ ձրի ջուր տալով, վանական կառավարութիւնը, ընդհակառակը, օգտվելով հանգամանքներից, աւելի էլ Թանգ գնով է ծախում ջուրը յուսահատ ժողովրդի վրա։ Մինթէ կարելի է աչք փակել այդպիսի անների չահասիրութեան առաջ…

—

Մեզ հաղորդում են, որ Թիֆլիսի նահանգի ժողովրդական դպրոցների վերատեսուչը դիմել է Թիֆլիսի գրավաճառոցներին և առաջարկել ներկայացնել իրան այն դասագրքերի ցուցակը, որոնք գործ էին ածվում հայոց եկեղեցականծխական դպրոցներում։

—

Կ. Պօլսի հայոց լրագրները հաղորդում են, որ ամենայն հայոց Կաթողիկոսը՝ դիմելով Կ. Պօլսի հայոց պատրիարքարանին, մի քանի տեղեկութիւններ է ուզել ամուսնական հարցերի մասին։

—

ԴԶԼԱՐԻՑ հաղորդում են մեզ. «Դըլարը ներկայումս մի ծանր ճգնաժամի մէջ է։ Յուլիսի 6-ից սկսած, կատաղի Թերեքը, քանդելով հողեայ ամբարտակը, կատաղի հոսանքներով ողողել է մօտակայ դաշտերը, անտառները, Թթենիները, ցորենի, զանազան հացահատիկների արտերը և որ գլխաւորն է՝ խաղողի այգիները։ 100—120 այգի այսօր ջրի տակն են և դեռ անողորմ գետը չարունակում է իր աւերածութիւնը, ջրի տակ Թաղելով նորանոր այգիներ։ Չը նայելով, որ հարիւրաւոր մարդիկ են բանում, չը նայելով, որ դէպքի կարևորութիւնից ստիպված, նահանգապետը չորս ինժեներներ Վլադիկավկազից չտապեցնում է աղէտի տեղը, բայց դարձեալ պատուածքը փակել չեն կարողանում և և ջուրն սպառնում է քաղաքը ողողելու։ Քաղաքում սգի ու լացի օրեր են։ Եւ ինչպէս չը լալ ու չարտասվել, մինչդեռ ոչնչացած են երկրագործի արդար վաստակը—արտերը և բազմաչարչար դլարցիների օրական հացի աղբիւրը և ապագայում անօթի չը մնալու յոյսը—այգիները։ 120 այգիների ոչնչանալը հաւասար է մօտ 600 մարդկանց անհաց մնալուն. դրանց վրա աւելացրէք և այն քաղաքացի մըշակներին, որոնք իրանց օրապահիկը ճարում էին այդ այգիներում բանելով։ Շատ անգամ այդպիսի ժողովրդական աղէտները բնական արհաւիրքների արդիւնք են եղել, բայց Դըլարում Թերեքի առաջացրած վնասները համարեա միշտ ազգաբնակութեան խոր անտարբերութեան և անմիաբանութեան արդիւնք է եղել, ներկայ դէպքումն էլ՝ գլխաւորապէս ափերն ամրացնող կօմիտէտի անհոգութեան արդիւնք»։

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Դարաչիչագի մասից ստացվող լուրերը անմխիթար են. երկար չոքերից յետոյ՝ անձրևներ չեն գալիս և երաշտն սպառնում է վնասել արտերին»։

—

ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԷՏԻՑ մեզ գրում են. «Քաղաքային առաջնակարգ հարցերի չարքում դրված է նաև բժիշկ հրաւիրելու հարցը։ Մինչև այժմ քաղաքը սեփական բժիշկ չունի։ Թէպէտ ունեցել ենք զաւառական մի բժիշկ, սակայն նա քաղաքի հիւանդներից չատերին այցելել է, իսկ միւսներին՝ ոչ։ Ինչպէս լսեցինք քաղաքային վարչութիւնը մի խնդրագրով դիմել է կառավարութեան՝ քաղաքային բժիշկ հրաւիրելու համար, տարեկան 1,200 ր. վարձով, մասնաւորյց անելով քաղաքապատկան այն գումարի վրա, որ մնում է արքունական բանկում։ Սակայն կասկած կայ, որ մեր դումայի այդ որոշումն ևս, նահանգապետի կողմից Թողնվելու է առանց հետևանքի, հօլային վէճի աււիթով։ Բացի ռոճկից, ի նկատի է առնված բժշկի այցելագնի որոշումները։ Որովհետև մեր ժողովուրդը սովորութիւն չունի կանոնաւոր կերպով վարձատրել բժշկին, այդ պատճառով, անախորժութիւնների տեղիք չը տալու համար որոշված է՝ 1) ունեոր դասակարգի հիւանդին այցելելու համար վերցնել 1 րուբլի, 2) միջակ կարողութիւն ունեցողներից՝ 50 կոպէկ, և 3) չունևորներից՝ ոչինչ։ Ահա այս ձևով միայն կարելի կը լինի ապագայ անախորժութիւնների առաջն առնել, ապա Թէ ոչ մեր քաղաքի հասարակութիւնը չատ հեռու է առհասարակ բժշկին վարձատրելու մաքից։»

—

ՄԵՐՎԻՑ մեզ գրում են. «Տեսնված բան է արդեօք, որ մի ամբողջ հասարակութիւն երկու ամիս առաջ խնդիրք տայ Թեմական առաջնորդին՝ պահանջելով իր քահանային հեռացնել, և երկու ամիս անցնելուց յետոյ, նոյն ժողովուրդը մի ուրիչ խնդիրքով դիմէ նոյն Թեմական առաջնորդին, խնդրելով, որ նոյն քահանայի «երկար և հաւատարիմ ծառայութեան համար՝ յօգուտ եկեղեցու և ազգի», վարձատրէ աւագ քահանայի կոչումով և կ ա մ ի լ ա ւ կ ա յ կրելու իրաւունքով։ Ահա Թէ բանը ինչումն է։ Արխտակէս արքեպիսկոպոս Սեդրակեան այստեղ եղած ժամանակ Մերվի հայ հասարակութիւնը մի խնդիրքով դիմել էր սրբազանին, խնդրելով որ մի փոքր ի չատէ կրթված քահանայ նշանակէ Մերվի համար։ Եւ բացի դրանից, մեր այժմեան քահանայի վերաբերեալ, մասնաւոր կերպով ամեն մարդ գանգատվել է և խնդրել որ առաջնորդը նրան հեռացնէ։ Եւ ահա մի ամբողջ ամիս է, որ մեր քահանան մի խնդրագիր ձեռքին՝ «Մերվի և չրջակայ հայ հասարակութեան» անունից, ստորագրել է տալիս, պտըտելով Թէ Մերվում և Թէ ուրիչ տեղերում։ Խնդրագիրն ուղղած է սրբազան Սեդրակեանին, դրանով ժողովուրդը խնդրում է սրբազանից, ի նկատի ունենալով յիչեալ քահանայի «երկար և ազգօգուտ գործունէութիւնը» վարձատրել նրան։ Մենք միանգամայն համոզված ենք, որ սրբազան Սեդրակեանը նշանակութիւն չի տայ այդ տեսակ խնդրագրերի, քանի որ անձամբ տեղեկացել է այս քահանայի քաջագործութիւններին։ Բայց մեզ զարմացնում է միայն այստեղի հայոց հասարակութեան վարմունքը, որ երկու ամիս առաջ խնդրում է առաջնորդից փոխել քահանային, իսկ երկու ամսից յետոյ ստորագրում է մի այնպիսի խնդիրք, որը իր անունից ուղղած է նոյն առաջնորդին՝ խնդրելով վարձատրել քահանային։ Դա պատիւ չի բերում հասարակութեան։»

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Պ Ա Տ Ե Ր Ա Զ Մ

—

Մենք հաղորդեցինք որ Մանիլլայի մօտ սպանիացիները յանկարծակի յարձակվեցան ամերիկացիների վրա։ Այդ յարձակումը այնքան դըրգռեց ամերիկացիներին, որ նրանք սկսեցին ռըմբակոծել Մանիլլան։ Կրակը չատ սաստիկ էր և քաղաքում անասելի սարսափ տարածեց։ Այրվեցին 1500 չինութիւններ. սպանվածների Թւում կան չատ կանայք։ Դա ամերիկօ-սպանիական պատերազմի վերջին աղէտն էր։

Այժմ, երբ արիւնահեղութիւնները վերջացան, երկու կողմերը հաշվում են իրանց վնասները։ Ցայտնի է առ այժմ միայն Սպանիայի հաշիւը։ La Estafetta» լրագիրը հաղորդում է որ 1895 Թւի մարտի 4-ից մինչև այս տարվայ յուլիսի 18-ը Սպանիան պատերազմական պէտքերի այլ և այլ կարիքների համար ծախսել է ընդամենը մօտ երկու միլիարդ պեզետ (պեզետը 1 ֆրանկ է)։ Այդ դեռ փողով։ Իսկ մարդկանց վնասը։ Մինչև անցեալ տարվայ մարտ ամիսը Կուբա են ուղարկվել մօտ 200,000 զինուոր։ Կռիւների մէջ իսկապէս չատ մարդ չէ կոտորվել, այն է՝ 1 գեներալ, 60 օֆիցէր և 1314 զինուոր. 1 գեներալ 81 օֆիցէր և 704 զինուոր մեռել են վէրքերից. 463 վիրաւորված օֆիցէր և 8164 վիրաւորված զինուոր առողջացել են։ Ահագին բազմութիւն կոտորվել է հիւանդութիւններից. դեղին տենդին զոհ գնացին 313 օֆիցէր և 13,000 հասարակ զինուոր, միւս հիւանդութիւնները գերեզման տարան 127 օֆիցէր և 40,000 զինուոր։ Ընդհանրապէս Կուբայում սպանիացիները կորցրել են 100,000 մարդ։

Այս Թուանչանները, որոնք դեռ կատարեալ տեղեկութիւններ չեն ներկայացնում նոյն իսկ սպանիական կորուստների վերաբերմամբ, սարսափելի են։ Ցայտնի է, որ կուբացիներն էլ սարսափելի կորուստներ ունեցան. միայն գեներալ Վէյլերի բարբարոսութիւններին զոհ գնացին 200,000 խաղաղ բնակիչներ. իսկ քանի՜ քանի հազարներ մեռել են կռիւների մէջ, քանի գիւղեր, քաղաքներ են աւերակ դարձել, որքան ժողովրդական հարստութիւն է փչացել։ Աւելացնենք այդ բոլորի վրա և Ամերիկայի ծախսերը, որոնք նոյնպէս մի ահագին գումար են կազմում և մենք կը հասնենք մի զարհուրելի եզրակացութեան. մենք կիմանանք Թէ որքան անյատակ, դառն ճշմարտութիւն կայ այն հին ասացուածքի մէջ՝ Թէ մարդը մարդու համար գայլ է։ Այո, անգութ, ամենակատաղի գայլ։ Այդքան արիւնը Թափվեց այն պատճառով, որ Սպանիան, քրիստոնէական այդ պետութիւնը, որ վաղուց վաստակել է «Արևմտեան Թիւրքիա» անունը, չը կամեցաւ ինքնավարութիւն տալ Կուբային, չը կարողացաւ մարդասիրական մի համեստ գործ կատարել։ Այն միլիարդները, որ կլանեց պատերազմի Բահաղը, կարող էին աւետեաց երկիր դարձնել Թէ Սպանիան և Թէ Կուբան. բայց նրանք վատնվեցան հսկայական գերեզմաններ ստեղծելու համար. նրանք փոշի և աւերակ դարձրին մարդու քրտինքով աշխատածը։ Այքան անգութ է մարդու մէջ նստած գազանը. այքան զզուելի է այն արիւնածարաւ հակումը, որ այսօր հասցրեց Սպանիան անդունդի ծայրը, աւելի Թշուառացնելով նրան, խլելով նրանից այդքան զոհեր և Կուբայի, Պորտօ-Րիկօի, Մարիանեան և Ֆիլիպինեան կղզիների նման գաղԹականութիւնները։ Երկու միլիարդ գումար և 100,000 մարդկային զոհ—այսպիսի դժբախտութիւն էր հարկաւոր, որ Ֆանատիկոս սպանիացին ձեռք վերցնէ դժբախտ, հարստահարված կուբացուց…

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

Սալմաստ, յուլիսի 20-ին

Մենք մինչև այժմ կարծում էինք, Թէ Պարսկաստանի Սուլդուզ գաւառում տեղի ունեցող հարստահարութիւններից էլ խիստ հարստահարութիւններ լինել չեն կարող Պարսկաստանում. բայց այժմ մենք տեսնում ենք որ Ուրմիի և նրան դրացի գաւառներում ժողովրդի դրութիւնն աւելի վատԹար է, քան Սուլդուզ գաւառում։ Ժողովուրդը սաստիկ ճնշված է Պարսիկ խաների հարստահարութիւններից, որի պատճառով նա այսօր սաստիկ աղքատացել է. աղքատութիւնն այն աստիճանի է, որ կարելի է ասել Թէ «մի քանի ամիս առաջ այս կողմերում համարեա Թէ սով էր»։

Ժողովրդին մի բուռ հող անգամ չէ պատկանում… Ցանած ցորենի, գարու, կորեկի երկու բաժինը գիւղի աղայինն է, մի բաժինը գիւղացունը. սերմը տրվում է աղայից. մնացած ամեն ծախսը և ջանքը գիւղացունն է։ Երևի այդ անխղճութիւնների պատճառով հացաբոյսեր չատ չեն ցանվում։ Օրինակ, Բաբառի-Սարդարուլ գիւղերում, ուր կայ 135 տուն բնակիչ, վարուցանք են անում ընդամենն 9 հոգի. մնացածները կամ պարապում են այգեպանութեամբ կամ ծառայութեամբ ու մշակութեամբ և կամ գընում են Կովկաս աշխատելու։ Բամբակ ցանելու համար իւրաքանչիւր Թ ա ն ա ֆ ի ց (10 պուդ ցորեն ցանելու տեղ) հարկ են վերցնում մօտ 3 ր.։ Այգի տնկելու համար իւրաքանչիւր Թանաֆից 16 ղռան։ Բացի դրանից գիւղացին պէտք է 4 տարի չարունակ ծախսեր անի, չարչարվի, մինչև որ առաջ կը գայ այգի։ Ցետոյ հողը կիսում են. մշակութիւնը գիւղացուց, արդիւնքն աղային։

Հարկերը վերցնում են հետևեալ չափերով։ Իւրաքանչիւր տնից հարկ առնվում է 9 ղռան. իւրաքանչիւր տղամարդից 6 ղռան, կովից 2 ղռան, գոմէշից, էշից, ձիուց, իւրաքանչիւրից 4-ական ղռան, իւրաքանչիւր տնից 3—5 հաւ, 15—20 ձու, 8—10 ղռանի ցախ և այլն։ Կայ նաև մի ուրիշ, գիւղացու համար սարսափելի հարկ՝ —բ է յ ա ր, այն է գիւղացուն ձրի բանացնելը։ Օրէնքով՝ իւրաքանչիւր տղամարդից 3 բէյար պիտի լինի. բայց աղաները իւրաքանչիւր տղամարդուն բէյարի են տանում 20—30 անգամ, իւրաքանչիւր բէյարն արժէ մօտ 2 ղռան. տղաները 10 տարեկանից ի վեր ենԹարկվում են բէյարի։ Ուրիշ խօսքերով տարին 12 ամիս գիւղացին աշխատում է, իսկ աղան կլանում։ Այդ պատճառով ժողովուրդն իր օրական պարէնը հազիւ է կարողանում հայԹայԹել մշակութեամբ և պանդխտելով… որովհետև իւրաքանչիւր գիւղացու աշխատանքի ամենամեծ բաժինը՝ աւելի քան 200 Թուման, կլանում է գիւղի աղան։ Ժողովուրդը չատ անգամ մնում է քաղցած… չատ անգամ կերակրվում է գարի հացով և երբեմն էլ սովից ազատվում են հետևեալ կերպով,—մի բուռ ալիւր գցում են մի պղնձի եռացող ջրի մէջ և խառնում, մէջը գցում են և մի փոքր իւղ, և եփելուց յետոյ բաժանում են գերդաստանի անդամներին հացի փոխարէն… Աղքատութիւնը բարձրաձայն աղաղակում է…

Գ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Անգլիական արտաքին գործերի մինիստրի օգնական Կըրզօն նշանակվեց Հնդկաստանի փոխարքայ։ Այդ հանգամանքը հարկադրում է եւրօպական լրագրներին զանազան ենԹադրութիւններ անել։ Կըրզօնին այդ կարևոր պաշտօնը յանձնելը, ինչպէս երևում է, անսպասելի էր դիպլօմատիական աշխարհի համար։ Սովորաբար, Հնդկաստանի փոխարքայ նշանակվում էր անգլիական ազնուականների չրջանից, իսկ Կըրզօն լօրդ չէ։ Առանձին կարևորութիւն ստանում է մանաւանդ այն, որ Կըրզօն ռուսատեաց է։

—Սերբիական նախկին Թագաւոր Միլան հետըզհետէ իր ձեռքն է առնում կառավարութիւնը։ Բաւական չէ որ նա խիստ միջոցներ է ձեռք առնում Սերբիայում հրատարակվող այն լրագըրների դէմ, որոնք չեն երկրպագում իրան, այժմ սկսել է արգելել արտասահմանի լրագրների մուտքը Սերբիա։ Միլան չէ Թոյլ տալիս որ իր դէմ վատ գրեն, Թէև ինքը այժմ մասնաւոր մարդ է։

—Գերմանական ծովային մինիստրը, նկատելով որ վերջին ընտրութիւնների ժամանակ պետական նաւարաններում աշխատողներից չատերը սօցիալիստներին ձայն տուեցին, հրամայել է խիստ հսկել, որ բանուորների մէջ գործող ագիտատօրներին իսկոյն հեռացնեն։ Այդպիսի միջոցներով ոչինչ չի լինի. Գերմանիայում սօցիալիստական չարժումը հսկայական քայլեր է անում և ով գիտէ, Բիսմարկի ստեղծած կայսրութիւնը պիտի կարողանայ դիմանալ այդ չարժման։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

„Բիւրակն“ շաբաԹաԹերԹը առաջ է բերում Թիւրքաց Հայաստանում ժողոված հետևեալ առածները, գըված Դիարբեքիրի գաւառաբարբառով.

—Մէրն աչէ, աղջիկն առ, կտաւի քենարին աչէ, կտաւն առ։

—Բերնէ բերան կ'էղնի գերան։

—Գնա մեռի, էկօ սիրեմ։

—Տէրտէր պմէկ գինա, իրիցկին գէրկուք։

—Խըլալու էշը մեր էշն է, որ պուչ չունի։

—Քէչալ տեղ էնէր, վար էր գլխուն կէնէր։

—Տան հորԹիկ տան էզէն չի վախնար։

—Կռուին ձէնը հեռուէն անուշ կիգայ։

—Արտը խախուտ մահուան կարկուտ։

—Ծառը տնկեր որ չուքը նստի։

—Մարդու մամ ամեն օր տղայ զաւակ չբերի։

—Երկու ձմերուկ մէկ ձեռքով չըռնուիր։

—Եզ ունիս գլուխդ քսէ։

—Էն խելօք տարին երկու զատիկ լէնիս։

—Մէկու մի ճրագ հէր լուս չվառի։

—Շուն կը հաչայ քարվան կ'անցնի։

—Հետ կաԹին մտածը, հետ հոգուն կ'ելայ։

—Էս օր կայ, վաղուան տէրն Աստուած։

—Հաստ ու բարակ մէկ գին է, վա՜յ բարկին։

—Դրան ետեւ չուք չէ, էն լէ ընծի հոգ չէ։

—Մէկ մէկալի տարտէն խապար չունի, եկեր անժամ ժմուն ժամ կը կանչէ։

—Խեւին խեւ կ'ըսեն, խեւ տամրներ կը ժաժայ։

—Ձեռքը չհասաւ ըսաւ՝ «Թող երԹայ պապուս հոգուն»։

—Սուխ որ սուխ է, տակն ինչ է՞, գլուխն ինչ է։

—Էշը եօԹ տեսակ լողալ գիտնայ, ջրին մէջ եօԹն ալ կը մոռնայ։

—Եբ տան մէջ կատուն պակսի մկներ կովանտ (պար) կը խաղան։

—Նաեար (Թչնամին) տտաց, բարեկամ գըլխուն կ'աչէ։

—Կովուն տէրը իշուն տէրէն կաԹ կ'ուզէ։

—Պահք ուտեմ Թան ուտեմ։

—Սար չկայ, որ ձուն չդնէ։

—Նա կը լողամ, նա կը դողամ։

—Շան կոտոշ չբուսնայ, կ'ըսէ.—հերուան լակոտն եմ։

—Եբ իրիցկինը մեռնի, տէրտէր էն պահ գենայ, որ մահ կայ։

—Մէկ չամչի կտի վրայ մէյխանայ կը լարէն։

—Մուկը ծակը չէրԹայ, ցախաւելն էտին կը կապէ։

—Շատ խաղ գինամ՝ ձէն չունիմ։

**
*

Բիսմարկի դագաղի վրա դրած պսակների Թիւը եղել է 10,074։ Մի լրագիր հաշվում է Բիսմարկի չքանչանների արժողութիւնը։ ՆրկաԹի կանցլերը ունէր համարեա աշխարհի բոլոր չքանչանները։ Դրանք բոլորը գնահատվում են մի միլիօն ֆրանկ։ Ի միջի այլոց Բիսմարկ ունէր և ֆրանսիական պատուաւոր Լեգէոնի չքանչանը, որից չը զրկվեց, Թէև ֆրանսիական զօրքը Բիսմարկից աւելի վնասվեց, քան Էմիլ Զօլայից…

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ՓԱՐԻԶ, 7 օգոստոսի: »Figaro» լրագիրը ասում է, որ Միջերկրական նաւատորմի մի մասը շուտով կուղարկվի Լեվանտ:

ՍՏՕԿՀՕԼՄ, 7 օգոստոսի: «Dagebladet» լրագիրը, Լոնդոնի վրայով ստացել է Վիկտորիայից (Բրիտանական Կոլումբիա) հետեւեալ հեռագիրը. «Չորս անգլիացի, որոնք եկել են Սիբիրից, պատմում են, որ կետ որսող «Տրիստ» նաւի վրա հրացանազարկ արեցին Անդրէի բաց թողած փոստային աղաւնին, որի վրա գտնվեց հեռագիր. այդ հեռագրից երեւում է, որ Անդրէ անվտանգ դրութեան մէջ է և հասել է հիւսիսային բեւեռին:»

Կ. ՊՈԼԻՍ, 7 օգոստոսի: Չորս մեծ պետութիւնները, որոնց Բ. Դուռը դիմել էր շրջաբերական ծանուցագրով՝ Կրետէի թիւրքաց զօրքերը փոխելու մասին, բացասական պատասխան աւին:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 օգոստոսի: Օգոստոսի 6-ին, ցերեկվայ ժամը 12-ին, Ելագին կղզու վրա, կայացաւ եկեղեցական հանդէս՝ Թագաւոր Կայսրի, Թագուհի Կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդորօվնայի և յունաց Թագուհու ներկայութեամբ: Հանդէսը վերջանալուց յետոյ, տեղի ունեցաւ նախաճաշ, որին հրաւիրված էր աւստրո-ունգարական դեսպանը՝ դեսպանատան բոլոր անդամների հետ: Նախաճաշի ժամանակ Թագաւոր Կայսրը խմեց աւստրիական կայսր Ֆրանց-Յովսէփի կենացը, նրա ծննդեան աւիթով:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՅՏՆՈՒՄ Է

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐԻՆ: Նորից խնդրում ենք մեր այն բաժանորդներին, որոնց վրա ապառիկներ կան, բարեհաճեն շտապել և այս օգոստոս ամսվայ ընթացքում ուղարկեն այդ ապառիկները:

ՔՈՒԹԱՅԻՍ, Յ. քահ. Ամիրաղեան: Ձեր նամակը չի տպագրվի:

ԺԸՆԵՎ. Ծովակ: Ձեր թղթակցութիւնն անկարող եղանք տպագրել:

ՔՈՒԹԱՅԻՍ. 23 անձանց: Ներեցէք, որ չենք տպագրում ձեր նամակը Թիֆլիսի փողոցային մի թերթի փողոցային թղթակցութեան դէմ: «Մշակի» էջերում այդ տեսակ թերթերի դէմ հերքում չի տպվում: Պատասխանեցէք միմիայն արհամարհանքով այն մարդկանց, որոնք ոչ մի սրբութեան առաջ չեն կանգնում՝ վնասելու ամեն մի լաւ գործ և վիրաւորելու ամեն մի ազնիւ մարդու: Այդ խորին արհամարհանքը կը լինի ամենաուժեղ պատասխանը:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԹԻՒՐՔԱՑ ՀԱՅԵՐԻ
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԳԻՆՆ Է 20 ԿՈՊԷԿ

Գնել ցանկացողները պէտք է դիմեն «Մշակի» Խմբագրատուն: (շ.) 2—10

Լոյս տեսաւ
ԼԵՒՈՆ ԽԱՆ-ԱՂԵԱՆԻ

Գիւղատնտեսական գործիքներ եւ մեքենաներ

Բացատրական բառարանով և 250 նկարով: Հրատարակութիւն Թիֆլիսի հայոց Հրատարակչական ընկերութեան:

ԳԻՆԸ 50 ԿՈՊԷԿ.

Դիմել՝ ТИФЛИСЪ, Общество изданія армянск. книгъ. 36—40

Լոյս տեսաւ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՄԲ
ՀԵՆՐԻԿ ՍԵՆԿԵՎԻՉԻ

ՅՈ ԵՐԹԱՍ

(QUO VADIS)

Վէպը, Ներոնի ժամանակից: Լեհերէնից թարգմ. ՍՏ. ԼԻՍԻՑԵԱՆՑ

(742 մեծադիր երես)

ԳԻՆԸ 1 ՌՈՒԲԼԻ 50 ԿՈՊ.

Դիմել՝ ТИФЛИСЪ, Армянское Издательское Общество. (շ.) 19—20

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)

Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր, բացի կիրակի օրերից:

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հ.

Կ. Մ. ՉԻԿՈՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հ.

Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆՑ—$11^1/_2$—12 ժ. կանանց հիւանդ.

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հ.

Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ—12—1 ժ. ներքին, և միասեռական հ. ականջի, կոկորդի և քթի հ.

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Վ. Մ. ՄԱԽՎԻԼԱՁԷ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հ. նեարդային և մորթի հ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—$6^1/_2$—7 ժ.

Տ. Ի. ԲՈՒԴԵՆԿՕ հիւանդանոցումը քիմիական և խոշորացուցական հետազօտութիւններ է անում մէզի, խխի, արեան, կաթի և այլն:

Վճար 50 կ. չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին: Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

5—150 Բժշկապետ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Մարդատար № 1 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԳՈՒԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ ցերեկվայ 4 ժամին և 5 րոպէին: Թիֆլիս է հասնում առաւօտեան 8 ժամ 26 րոպէին: Դուրս է գնում ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԹՈՒՄ առաւօտեան 9 ժամ և 10 րոպէին: Բաթում է հասնում երեկոյեան 8 ժամ և 47 րոպէին:

Մարդատար № 3 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԳՈՒԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ՝ գիշերվայ 12 ժամ 20 րոպէին. Թիֆլիս է հասնում երեկոյեան 6 ժամ և 33 րոպէին: Դուրս է գնում ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԹՈՒՄ՝ երեկոյեան 7 ժամ 48 րոպէին. Բաթում է հասնում առաւօտեան 8 ժամ 28 րոպէին:

Մարդատար № 2 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԹՈՒՄԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ՝ առաւօտեան 8 ժամ 20 րոպէին: Թիֆլիս է հասնում երեկոյեան 8 ժամ 22 րոպէին: ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԳՈՒ է դուրս գալիս՝ երեկոյեան 9 ժամ 5 րոպէին: Բագու է հասնում ցերեկվայ 12 ժամ 59 րոպէին:

Մարդատար № 4 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԹՈՒՄԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ երեկոյեան 8 ժամ 35 րոպէին: Թիֆլիս է հասնում առաւօտեան 9 ժամ 7 րոպէին: ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԳՈՒ է դուրս գալիս առաւօտեան 10 ժամ 57 րոպէին: Բագու է հասնում առաւօտեան 5 ժամ 45 րոպէին:

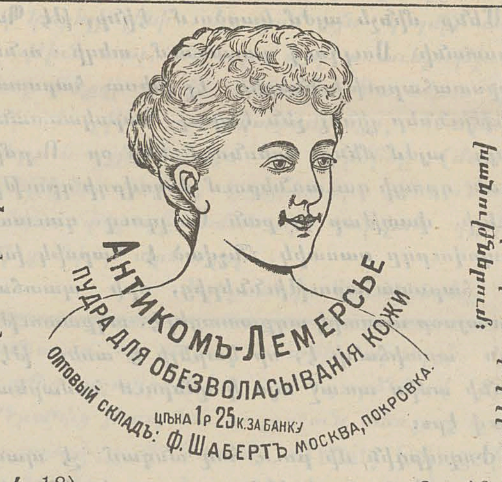

(8 և 18) 2—10

Լոյս տեսաւ

ՄԷԼԻՔ-ՇԱՀԻ ՀԵՔԻԱԹԸ

Հանդերձ երգերով:
(Փոխադրութիւն տաճկերէնից)
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԱՇԸՂ-ՋԻՒԱՆ ԻՆ
Գինն է 25 կոպէկ:

Վաճառվում է Թիֆլիսի յայտնի գրավաճառանոցներում, Մ. Վարդանեանցի տպարանում և աշխատասիրողի մօտ: Գումարով գնողներին զիջումն: 2—3

ПРЕДОСТЕРЕЖЕНІЕ.

ВЫСОКІЯ ДОСТОИНСТВА НАШИХЪ ИЗОБРѢТЕНІЙ:
Цвѣточнаго о-де-колона,
Глицериновой пудры,
усовершенствов. Глицериноваго мыла
и парфюмеріи „Персидская сирень“,
вызываютъ массу подражателей, что и вынуждаетъ насъ просить гг. покупателей обращать вниміе на нашу фабричную марку и фирму.

БРОКАРЪ и Ко въ МОСКВѢ. ФАБРИЧН. ШТЕМПЕЛЬ УТВЕРЖД. ПРАВИТЕЛ. 1864 г. 1864 г.

3—12 (ամս. 9)

Ֆրանսներէն մեկնութեր թոյլտուութեամբ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

(Баку, Прачешная, домъ Теръ-Ованесова).

Կուրսերի նպատակն է տալ ունկնդիրներին մասնագիտական-առեւտրական. կրթութիւն և պատրաստել հմուտ հաշուապահներ: Աւարտողները ստանում են ատտեստատներ: Կուրսերում աւանդվում են՝ 1) Առեւտրական թուաբանութիւն և թուաբանութիւն համրիչի վրա. 2) Հաշուապահութիւն՝ արդիւնաբերական-գործարանական, առեւտրական և բանկային. 3) Առեւտրական թղթակցութիւն. 4) Առեւտրական տնտեսագիտութիւն 5) Առեւտրական և մաքսային օրէնքներ. 6) Գեղագրութիւն և արագագրութիւն (ուղղումն ձեռագրի:)

ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔՆԵՐԸ ՍԿՍՎՈՒՄ ԵՆ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 20-ից:

Ընդունելութիւնը՝ սեպտեմբերի 1-ից ամեն օր՝ կուրսերում և Եղբ. Ծովեանեան և ընկ. ԲԱԳՈՒԻ բաժանմունքում: Օտարաքաղաքացի ունկնդիրների յարմարութեան համար կուրսերում ընդունվում են գիշերօթիկներ: Կուրսերի կանոնադրութիւնը (уставъ) և մանրամասն ծրագիրը—տրվում են և ուղարկվում են ձրիաբար: Օտարաքաղաքացիները դիմում են կուրսերի հիմնադրին՝ БАКУ, А. И. Теръ-Каспаровъ,

(հ. շ.) 11—25

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET C-ie

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ եւ ԸՆԿ.

Կանոնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷՅԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, սկսած յունվարի 25/6-ի չորեքշաբթիից,

Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզոն, Սամսոն և Պոլիս: Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, 19/31 օգոստոսի ԱՆԱՏՕԼԻ շոգենաւը, նաւապետ ԲԻԱՆԿԻ: Եւ այսպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամը 4-ին ճաշից յետոյ:

Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են սովորականից պակաս գներով:

Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւններ ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝

ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Արնօլին, Նաբէրէժնայա: ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարեկենդանեանին, Սիօնի փող. նախկին Արծրունու քարվանսարա: ԲԱԳՈՒ—պ. Ս. Դիլլարեանին, Կոլլեբակինսկայա հրապարակ: ՆՕՎՕՐՕՍՍԻՅՍԿ—պ. Մելխիոր Հերչենրօդերին: (ե. հ. շ.) 1—20

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

ԵՐԿՈՒ ՍԵՌԻ ԱՆՁԱՆՑ ՀԱՄԱՐ

ՏԱՍՆԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Առեւտրական Կուրսերի նպատակն է՝ մասնագիտական առեւտրական կրթութիւն տալ երկու սեռի անձանց և պատրաստել գործնական ճանապարհով հմուտ հաշուապահներ: Աւարտողները ստանում են ատտեստատներ:

Աւանդելի առարկայք սրանք են՝ 1) Առեւտրական Տնտեսութիւն, 2) Առեւտրական Թուաբանութիւն, 3) Հաշուապահութիւն (պարզ, կրկնակի և բանկային), 4) Թուաբանութիւն համրիչի վրա, 5) Առեւտրական թղթակցութիւն, 6) Առեւտրական և մաքսակի կանոնադրութիւն և 7) Գեղագրութիւն, վատ ձեռքի ուղղելը:

Ուսումը սկսվելու է սեպտեմբերի 15-ից: Ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 1-ից, ամենայն օր, առաւօտեան 10-ից մինչև 11-ը, և երեկոյեան 4-ից մինչև 8 ժամը, կուրսեր հիմնողի բնակարանում, Սօլօլակում, Ալէքսանդր Փրիդոնօվի տանը, № 9, Սերգիեվսկայա և Նագօրնայա փողոցների անկիւնում: Ծրագիրը և կանոնները կարելի է ստանալ ձրիապէս եղբ. Ծովիանօֆների բանկային գրասենեակում և կուրսեր հիմնողի բնակարանում: Օտարաքաղաքացիք դիմում են՝ Тифлисъ, С. П. Мануэльянцу. (հ. շ.) 17—25

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԼԷՕ

ՄԷԼԻՔԻ ԱՂՋԻԿԸ

(Պատմական վէպ, 753 երես)

Գինը 1 ՌՈՒԲ. 30 ԿՈՊԷԿ (ոսկեկազմ 2 ռուբլի)

Ծախվում է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—հեղինակի մօտ («Մշակի» խմբագրատանը) և Կենտրօնական գրավաճառանոցում: ԲԱԳՈՒՈՒՄ—պ. Ներսէս Դաւթեանցի մօտ, Ա. Ի. Ազամովի գրասենեակ. ՇՈՒՇՈՒՄ—Բագրատ Տէր-Սահակեանցի գրավաճառանոցում:

Հեղինակի հասցէն՝ ***ТИФЛИСЪ, редакція „Мшакъ“.*** 1—10

ՈՒՐԲԷՆ **L'URBAIN**

ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ՝ ԿԵԱՆՔԻ, ԴՐԱՄԱԳԼԽԻ, ՕԺԻՏԻ, ՀԱՍՈՅԹՆԵՐԻ և այլն ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ, առանձնաշնորհումներով հիւանդութեան և աշխատելու անընդունակութեան դէպքերում, և մասնակցութիւն ունենալով զուտ արդիւնքի մէջ հինգ ապահովագրութեան առաջին տարուց սկսած: Գրասենեակը՝ Անդրկովկասի, Անդրկասպեան երկրի, Թիւրքեստանի և Բուխարայի համար՝ գտնվում է Թիֆլիսում, Միքայէլեան փող, № 9, տուն Պօպօվայի:

Գլխաւոր լիազօր՝ ԲԱԳՐԱՏ ԳԵՐԱՍԻՄՕՎԻՉ ՏԷՐ-ՄԱԹԷՈՍԵԱՆ
Տեսուչ՝ ՆԻԿՕԼԱՅԻ ԳԵՐԱՍԻՄՕՎԻՉ ՏԷՐ-ՄԱԹԷՈՍԵԱՆ

Տեղեկութիւններ և բրօշիւրները տալիս են ընկերութեան գործակալները կայսրութեան բոլոր քաղաքներում: (ամս. 10, 25) 5—20

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 7 Августа 1898 г. Типографія Грузинск. Издат. Т—ва, Лорисъ-Мелик. ул. № 13